

L'art i l'Església catalana al llarg de la història

Jordi Bonet i Armengol Dr. Arquitecte

*Discurs de presentació de CATALONIA SACRA
Basílica de Santa Maria del Mar 19/VII/2012*

Fa uns vint-i-cinc anys que es celebrà el mil·lenari de Catalunya amb l'exposició Mil·lenium, que mostrava amb la majoritària presència de peces procedents de l'Església, com la Fe cristiana és present amb íntima vinculació en la identitat i espiritualitat de Catalunya.

Sens dubte, la seva geografia i situació de lloc de pas de comunicació a través dels Pirineus, en l'extrem del Mediterrani nord-occidental, facilitaren l'arribada de la civilització grega al costat de les diverses tribus Ibèriques, a la qual s'imposà la conquesta romana a partir dels Escipions amb la capitalitat de Tarraco més de 200 anys aC. i el cristianisme amb la possible evangelització iniciada per Sant Pau i després els sants Feliu i Cugat.

Les restes arqueològiques ho testimonien malgrat ser escasses, però que es mostren a Barcelona amb el Baptisteri paleocristià i a Tarraco amb la necròpolis. El mateix Sant màrtir, el bisbe Fructuós, amb els seus diaques fou martiritzat a l'amfiteatre (declarat Patrimoni Mundial UNESCO).

Les invasions dels bàrbars i de l'Islam que escombrà l'època visigòtica fins a la reconquesta carolíngia amb la Marca Hispànica i de Barcelona l'any 801, possibilità la consolidació dels bisbats catalans, a la que ben aviat s'afegiren els monjos benedictins que a partir dels segles IX i X i amb la figura del bisbe Oliba aniria aportant una florida de les

belles arts per tot el territori en els monestirs de Cuixà, Ripoll, Sant Pere de Rodes, Serrabona i els bisbats d'Urgell, Girona, Vic, Egara amb Barcelona esdevinguda políticament fonamental. És important el pas de Gerbert, monjo a Cuixa elegit Sant Pare Silvestre II, ben relacionat amb el comte de Barcelona Borrell II, així com la de Pere de sobrenom el Catòlic, feudatari de Roma i la tasca cultural dels Escriptors benedictins.

La reconquesta de Tarragona amb Sant Oleguer i més endavant de Lleida i Tortosa per Ramon Berenguer IV i l'impuls als segles XII i XIII del Císter, acompanyat de l'expansió a Balears i Valencia per Jaume el Conqueridor, amb la introducció de les Ordes Mendicants, al costat de les figures de Ramon Llull i Raimon de Penyafort, malgrat els problemes provocats per la creuada dels albigesos i la influència a Roma per part de França per dominar el Mediterrani.

Ha subsistit i en bona part es mostra en el MNAC, la més important col·lecció de pintura mural procedent de les Valls Pirinenques i concretament el reconeixement de la Vall de Bohí declarada Patrimoni per la UNESCO. La catedral d'Urgell i moltíssimes construccions romàniques sembren el territori, com expressió de l'arrelament de la fe que impregnà generacions i ha deixat centenars de monuments que testimonien amb les Homilies d'Organyà el primer document conegut escrit de la Llengua Catalana.

La Fe cristiana es mantingué enfront del domini i la influencia cultural i política del Califat de Còrdova, amb el contrapès feudal d'Occitània, la reconquesta castellana-lleonesa de Toledo i l'aturada definitiva el 1212 a les Navas de Tolosa de l'ofensiva africana dels almohades, per la decisiva participació catalana.

Els segles XIV i XV l'art cristià a catedrals, monestirs i col·legiates agafà una importància cabdal en tota l'amplitud de les arts decoratives, des de la orfèbreria, als brodats, la música etc.. assolint un reconeixement que poques nacions han assolit al món, malgrat els contratemps derivats de la pesta negra, el canvi de dinastia i la descoberta d'Amèrica.

A destacar, els arquitectes Berenguer de Montagut a Santa Maria del Mar i a la Seu de Manresa, Guillem de Sagrera a Mallorca, a Perpinyà i Girona, i en l'escultura Pere Joan i Damià Forment i en la pintura Martorell, Dalmau i Huguet.

És important subratllar l'exemple santificador de grans personatges de la reialesa, Sant Ferran rei de Castella i Lleó i la catalana Santa Isabel de Portugal. També l'impuls monàstic de les reines Violant i Elisenda, deis dos cenobis de Vallbona i Pedralbes que encara existeixen i el pas exemplar de santes dones com Maria de Cervelló al costat de Pere Nolasc, fundador a Barcelona dels Mercedaris.

A destacar la participació popular a la construcció de les esglésies gòtiques: Santa Maria del Mar, El Pi, el claustre i campanar de la Seu Vella de Lleida, la nau gòtica gironina, Montserrat i les noves catedrals de Perpinyà, Barcelona, Tortosa, Mallorca i València amb un gòtic adaptat al Mediterrani que s'aixecaren entre els segles XIV i XV, amb una tecnologia que s'allargaria per tots els dominis de mà de l'empenta comercial que féu florir el Consolat de Mar, i s'allargaria fins a Atenes on el rei Cerimoniós ordenà protegir "*la pus bella joia de la Corona*" el Partenó esdevingut Santa Maria de Setines (Atenes). Les fundacions de l'Edat Moderna amb els jesuïtes, l'evangelització d'Amèrica llatina amb Sant Pere Claver, apòstol dels negres, donarien l'exemple al costat de petits personatges com Sant Josep Oriol o la preocupació educativa per noies que impulsà el Consell de Cent barceloní amb la fundació de l'Ensenyança i l'evangelització des del Perú a Califòrnia.

Tota aquesta activitat queda reflectida en les construccions que són avui part fonamental d'un patrimoni de l'Església amb variants que s'adapten a cada poble i a cada diòcesi.

A cada època han sorgit persones i obres col·lectives per despertar vocacions individuals i populars amb fundacions nombrosíssimes, sobretot a partir de voler donar solució als problemes de la canviant societat a escala interior i també amb voluntat d'aportar camins nous a nivell més gran.

La Guerra de Successió perduda portà a l'exili nobles, eclesiàstics i la repressió cultural s'imposà amb l'absolutisme de Lluís XIV.

El segle XIX s'obria amb visió de com millorar la societat amb doctrines que pensaven poder prescindir del missatge cristià. En l'espai d'un segle en sofriran les conseqüències bona part del patrimoni arquitectònic, la guerra del francès i destrucció de Montserrat, la desamortització de Mendizábal del 1835 i la destrucció de Poblet, de Ripoll, d'Scala Dei...

El Romanticisme i la Renaixença s'acompanyà d'un esplet de sants i santes fundadors per tot el territori amb la llengua que ens retornà Verdaguer. De Sant Antoni Maria Claret a noves congregacions que s'arrelen i s'expandeixen enllà. Els bisbes a finals del segle XIX, obren els Museus Diocesans o Episcopals que salvaren retaules i peces artístiques de tota mena i el bisbe de Vic, Josep Morgades, restaurà Ripoll i amb el Modernisme es fundà el Cercle Artístic de Sant Lluç que aplegà grans artistes cristians amb el Dr. Torres i Bages de consiliari.

I el patrimoni es va continuant i enriquint amb noves aportacions dels artistes contemporanis que han ofert sovint el missatge evangèlic a través de l'art: músics, escultors, pintors, artistes, arquitectes ...

De Pau Casals i Lluís Millet a Frederic Mompou; de Damià Campeny i Josep Llimona a Rebull i Subirachs; de J. M. Sert i Joan Llimona a Dalí; de Josep Mas i Joan Martorell a Puig i Cadafalch, Sagnier i Folguera.

Gaudí és el màxim exponent d'aquesta riquesa i varietat del Patrimoni Cultural de l'Església Catalana expressat social i espiritualment al Temple Expiatori de la Sagrada Família, en la seva "Nova Arquitectura" que ha de ser viva, és a dir dotada com la vida, de color i moviment i síntesi de l'estructura i de la forma. Ja de jove pensà en la restauració de Poblet i visqué el 1909 la Setmana Tràgica i poc podia pensar que, el 1936 la Guerra Civil i la revolució immediata provocaria la destrucció del seu estudi i de bona part del nostre Patrimoni, en la llarga dictadura que seguí. Per sort, el Concili Vaticà II obriria camí per un canvi, tot evitant la violència.

En resum, dels gairebé cinc cents béns culturals d'interès nacional a Catalunya, la meitat del Patrimoni Arquitectònic són de l'Església i en la vintena dels fins ara declarats per la UNESCO patrimoni Mundial, es manté la mateixa proporció.

El patrimoni ofereix un diàleg entre cultura i fe; amb la iniciativa de Catalunya Sacra en el que per mitja de diverses activitats amb persones preparades en visites i rutes obrirà, amb l'ús de tecnologies noves i amb esforç i dedicació, nous fruits en la història de l'església de Catalunya.

En el futur, amb la creu coronant el Temple i la façana de la Gloria, Gaudí transmetrà a partir del Pare Nostre, les Benaurances i les Obres de Misericòrdia, fruit de la seva observació de la Natura, creació de Déu Pare, que ens crida a la fraternitat universal amb un clam a favor de la Pau. Tal com Gaudí afirmava: "*La Gloria és la llum, la llum dóna la joia i la joia és l'alegria de l'esperit (Bg.CGB.18)*".